

جغرافیای رستمکلا

(دوره پنج جلدی)

جلد چهارم:

جغرافیای فرهنگی

نویسنده:

محمدعلی موظف رستمی

سرشناسه	:	موظف رستمی، محمدعلی، ۱۳۴۶-
عنوان و نام پدیدآور	:	جغرافیای رستمکلا / نویسنده محمدعلی موظف رستمی.
مشخصات نشر	:	کرج: پرهیب، ۱۳۹۵-
مشخصات ظاهری	:	۵ ج: مصور (بخشی رنگی)، نقشه (بخشی رنگی).
مندرجات	:	ج. ۱ کلیات و تاریخچه. - ج. ۲. جغرافیای طبیعی. - ج. ۳. جغرافیای انسانی -
موضوع	:	ج. ۴. جغرافیای فرهنگی.
موضوع	:	(Rostamkala Iran)
شابک	:	۱۹۰۰۰۰ ریال: ۲- ۴۱- ۲۶۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸: ۱۲۰۰۰۰ ریال ج. ۲- ۵۳- ۵۲- ۲۶۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸: ۲۰۰۰۰۰ ریال ج. ۳- ۴۵- ۲۶۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸. ۱۵۰۰۰۰ ریال ج. ۴- ۹- ۵۵- ۲۶۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا
رده‌بندی دیوینی	:	۹۵۵/۲۲۴۲
رده‌بندی کنگ	:	DSR ۲۰۸۹ / س ۲ م ۸ ۱۳۹۵
شماره کتابشناسی	:	۴۳۰۸۷۵۸

جغرافیای رستمکلا

(دوره پنجم جلدی)

جلد چهارم: جغرافیای فرهنگی

نویسنده: محمدعلی موظف رستمی

ویرایش علمی: لیلا مردانی

ویراستاران ادبی: دکتر جمال علی منش - امل عباسی

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال شمارگان: ۱۲۰۰ جلد

طراح جلد: کاوه خداکرمی لیتوگرافی و چاپ: معاصر

ناشر: انتشارات پرهیب نوبت چاپ: اول زمستان ۱۳۹۵

شابک: ۹- ۵۵- ۲۶۸۰- ۹۶۴- ۹۷۸

آدرس نشر: کرج - کد پستی - ۳۱۵۸۷۷۶۷۳۵ - تلفن: ۰۲۶۳۲۲۸۵۱۶۷

همراه: ۰۹۱۲۱۴۵۸۵۱۹ - ایمیل: MAMROSTAMY@GMAIL.COM

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱۵
فصل اول: جغرافیای فرهنگی رستمکلا	۱۹
روند حضور دین و مذهب در زرنجان	۲۱
زمینه‌های مهاجرت سادات حسنی به شمال کشور	۳۰
تاریخچه‌ی سادات و کیفیت حضور آنان در ناحیه رستمکلا	۳۳
عوامل قدرت در دوران حکومت امویان و عباسیان	۳۴
۱- قدرت معنوی	۳۴
۲- قدرت ظاهری و مادی	۳۴
جغرافیای مذهبی ناحیه‌ی رستمکلا و سیر تحولات آن	۳۵
نقش آیین زرتشت در ناحیه رستمکلا	۳۱
تأثیر هجرت امام رضا (ع) بر تحولات منطقه	۴۰
قیام سادات و علویان در مناطق هم‌جوار ناحیه رستمکلا	۴۳
الف- جریان‌ات شیعی در غرب ناحیه (طبرستان و مازندران)	۴۳
۱- یحیی بن عبدالله، مشهور به یحیی دیلمی (یحیی شهید - صاحب الدیلم)	۴۳
۲- حسن بن زید، ملقب به داعی کبیر	۴۴

- ۳- قیام ناصر اطروش..... ۴۴
- ۴- حکومت سادات مرعشی..... ۴۵
- ۵- حکومت سادات بابلکانی..... ۴۶
- ب- جریانات شیعی در شرق ناحیه (جرجان، استرآباد، گرگان)..... ۴۶
- دوره صفوی، آغاز دوره شکوفایی مذهبی در رستمکلا..... ۵۰
- وضعیت مذهبی رستمکلا بعد از استقرار حکومت صفوی..... ۵۴
- یافته‌های حاصل از بررسی وضعیت مذهبی رستمکلا بعد از عصر صفوی..... ۵۹
- شرحی در خصوص امامزاده‌ها و قبور سادات..... ۶۴
- الف- مخالفین..... ۶۴
- ۱- عدم برخورداری از سند مکتوب و رسمی..... ۶۴
- ۲- بی‌شماری و تعدد زیاد مقبر..... ۶۴
- ۳- نداشتن شجره‌نامه..... ۶۴
- ۴- عدم باور به استناد دیدن خواب (خواب‌نامه‌شدن)..... ۶۵
- ۵- سوءاستفاده‌ی مادی و یا بهره‌برداری شخصی از این اماکن..... ۶۵
- ب- موافقین..... ۶۵
- ۱- اسباب و وسیله‌ی شفاعت..... ۶۶
- ۲- کثرت مهاجران سادات به مازندران..... ۶۶
- ۳- مقابر سادات، وسیله‌ای برای عرض ارادت به خاندان پاک رستمکلا (ص)..... ۶۷
- ۴- مسبوق به سابقه بودن دیدن خواب..... ۶۸
- اماکن مذهبی ناحیه رستمکلا..... ۶۸
- توضیحات در خصوص مقابر سادات رستمکلا..... ۶۹
- الف- امامزاده و مقابر سادات رستمکلا..... ۷۱
- ۱- آرامگاه امامزاده محمد..... ۷۱
- ۲- آرامگاه سیده ساره..... ۷۳

- ۳- مقلسن (محمدقلی حسن) امام ۷۶
- ۴- مقبره سیده زبیده عروس ۷۹
- ۵- مقبره کال دره امام یا جمال و کمال ۸۱
- ۶- مقبره سید عبدالله ۸۲
- ب- مساجد ۸۲
- اسامی مساجد رستمکلا ۸۴
- ۱- مسجد گلداسته ۸۴
- ۲- مسجد جامع ۸۶
- ۳- مسجد شرفیه ۸۷
- ۴- مسجد آقا شیخ محمدعلی پیش نمازی ۸۸
- ۵- مسجد آقا شیخ محمدعلی سفر فقیهی ۸۹
- ۶- مسجد کاظمی ۸۹
- ۷- مسجد رضوان ۹۰
- ۸- مسجد حضرت فاطمه (س) ۹۰
- ۹- مسجد حضرت ابوالفضل (ع) ۹۱
- ۱۰- مسجد امام حسین (ع) ۹۱
- ۱۱- مسجد امام رضا (ع) ۹۲
- ۱۲- مسجد ولایت ۹۲
- ج- تکایا ۹۲
- ویزگی های تکایای رستمکلا ۹۴
- مهم ترین تکایای رستمکلا ۱۰۰
- ۱- تکیه حاج حسن ۱۰۰
- ۲- تکیه سلطانی (سردار تکیه) ۱۰۲
- ۳- تکیه امام خمینی (عالمی) ۱۰۴

- ۴- تکیه واقع در سیده ساره..... ۱۰۵
- ۵- تکیه ابوالفضل (ع)..... ۱۰۶
- د- حسینه..... ۱۰۶
- کارکردهای حسینه..... ۱۰۷
- ۱- کارکرد اختصاصی و اصلی..... ۱۰۷
- ۲- کارکرد عمومی و فرعی..... ۱۰۷
- مقایسه کارکرد تکیه با حسینه..... ۱۰۷
- اسامی حسینه‌های رستمکلا..... ۱۰۹
- ۱- حسینه نوح (حسین، ملا محمدقلی)..... ۱۰۹
- ۲- حسینه علوی..... ۱۱۰
- ۳- حسینه شیخ علیزاد..... ۱۱۲
- ۴- حسینه آیت‌الله ایازی (ره)..... ۱۱۳
- ۵- حسینه سالار شهیدان..... ۱۱۴
- ۶- حسینه بیت الاحزان..... ۱۱۴
- ۷- زینیه بانوان..... ۱۱۵
- ۸- حسینه‌های خانگی (منازل برخی از مردم)..... ۱۱۵
- ه- حوزه علمیه جعفریه رستمکلا..... ۱۱۸
- مهم‌ترین آثار حضور حوزه علمیه در رستمکلا..... ۱۲۱
- و- مکتب‌خانه‌های (ملاخانه‌های) رستمکلا..... ۱۲۲
- الف- مکتب‌خانه‌های رستمکلا را باید به دودسته تقسیم کرد..... ۱۲۲
- ب- مهم‌ترین اهداف خانواده‌ها در اعزام فرزندان به مکتب‌خانه‌ها..... ۱۲۳
- ج- تعلیم در بعضی از مکتب‌خانه‌ها در دو مقطع صورت می‌گرفت..... ۱۲۴
- د- اسامی تعدادی از ملاخانه‌های (مکتب‌خانه) قدیم رستمکلا..... ۱۲۵
- ز- هیئات مذهبی رستمکلا..... ۱۲۵

- ح- مراکز قرآنی..... ۱۲۷
- الف- موسسه قرآنی آل بیت..... ۱۲۷
- ب- شمیم وحی..... ۱۲۹
- تعزیه خوانان..... ۱۳۰

فصل دوم: جغرافیای فرهنگی رستمکلا..... ۱۳۱

- دامنه و گستره جغرافیای فرهنگی..... ۱۳۱
- نشانه‌های غنای فرهنگی..... ۱۳۳
- آثار، نتایج تحقیقات ناحیه..... ۱۳۴
- دبیه فرهنگی ناحیه رستمکلا..... ۱۳۸
- مراکز فرهنگ، رستمکلا..... ۱۴۲
- الف- مدرسه..... ۱۴۲
- تاریخچه‌ی منحصراً مدارس رستمکلا..... ۱۴۵
- اسامی اماکن آموزشی رستمکلا از آغاز تاکنون..... ۱۴۸
- ۱- مدارس قدیم شهر..... ۱۴۹
- ۲- مدارس رسمی و جدید..... ۱۴۹
- پیامدهای فرهنگی تأسیس مدرسه در ناحیه رستمکلا..... ۱۵۱
- جایگاه بانوان رستمکلا در تعلیم و تربیت..... ۱۵۳
- کیفیت سواد رستمکلا در دهه‌های قبل..... ۱۵۴
- مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در جغرافیای فرهنگی..... ۱۵۷
- ب- کتابخانه‌ی عمومی رستمکلا..... ۱۶۱
- ج- دکه‌های مطبوعات..... ۱۶۲

فصل سوم: جغرافیای هنری رستمکلا..... ۱۶۵

- تعریف هنر..... ۱۶۵
- قالب‌ها و سبک‌های هنری در ناحیه..... ۱۶۷
- الف- پیشینه‌ی صنایع دستی در شرق مازندران..... ۱۶۷
- ب- مهم‌ترین صنایع دستی شرق استان مازندران (ناحیه‌ی رستمکلا)..... ۱۶۹

- ۱- «تکه‌دوزی (چهل تکه‌دوزی)» ۱۶۹
- ۲- ابریشم‌دوزی ۱۶۹
- ۳- منبت چوب ۱۶۹
- ۴- مشبک چوب ۱۶۹
- ۵- لاک تراشی ۱۶۹
- ۶- کنده‌کاری روی چوب ۱۷۰
- ۷- سوختن روی چوب ۱۷۰
- ۸- گره‌بانی ۱۷۰
- ۹- چلنگری (آنگری سستی) ۱۷۰
- ۱۰- تهیه‌ی افزار فلز ۱۷۰
- ۱۱- جاجیم‌بافی ۱۷۰
- ۱۲- ساخت سازهای سستی ایران ۱۷۱
- ۱۳- کوب‌بافی یا همان حصیربافی ۱۷۱
- ۱۴- گلدوزی ۱۷۲
- ۱۵- گلیم‌بافی ۱۷۲
- ج- مهم‌ترین تولیدات و رشته‌ها و قالب‌های هنری ناحیه رستمخلا ۱۷۲
- ۱- معماری ۱۷۳
- ۲- صنایع دستی ۱۷۴
- ۳- دستبافی (نساجی سستی) ۱۷۵
- ۴- چل ریزی یا چرخ ریزی ۱۷۶
- ۵- نمدمالی ۱۷۶
- ۶- پارچه‌بافی ۱۷۶
- ۷- موج بافی ۱۷۷

- ۸- جوراب بافی ۱۷۷
- ۹- صنعت سفال ۱۷۷
- ۱۰- معرق ساقه‌ی گندم ۱۸۰
- ۱۱- معرق چوب ۱۸۱
- ۱۲- صنایع چرم ۱۸۱
- ۱۳- ابزارهای چوبی ۱۸۱
- ۱۴- تولیدات غذایی دستی ۱۸۲
- تاراجچه موسیقی رستمکلا ۱۸۲
- نقش موسیقی سنتی و محلی ۱۸۴
- امیری ۱۸۴
- کنولی ۱۸۴
- چاووش خوانی ۱۸۵
- نوروز خوانی ۱۸۵
- تعزیه ۱۸۶
- سازهای رستمکلا ۱۸۶
- ب- موسیقی کلاسیک ۱۸۷
- مکان‌های هنری رستمکلا ۱۸۸
- مقبره امام‌زاده محمد ۱۸۸
- بناهای معماری و هنری دوره‌ی قاجار ۱۹۰
- هنر منحصر به فرد اُرسی در رستمکلا ۱۹۱
- ۱- زیبایی ۱۹۱
- ۲- روان‌شناسی رنگ‌ها ۱۹۱
- ۳- نقش هندسی در اُرسی ۱۹۲
- ویژگی‌های هنری مختص حسینه‌های رستمکلا ۱۹۵

۱- حسینیه فرحی.....	۱۹۷
۲- حسینیه علوی.....	۲۰۱
۳- حسینیه علیزاده.....	۲۰۴
۴- تکیه حاج حسن.....	۲۰۸
۴- تکیه سلطانی.....	۲۱۰
۶- تکیه امام خمینی.....	۲۱۴
۷- منزل (حسینیه شخصی) کربلایی علیجان کوهی.....	۲۱۵
۸- ساختمان‌های جدید توکلی و کاردلی (رستمکلا).....	۲۱۶
تفاوت‌ها و تشابهات معماری بناهای تاریخی و هنری رستمکلا.....	۲۱۸
الف- تفاوت‌ها.....	۲۱۸
ب- تشابهات.....	۲۲۰
طرح ایجاد پانسیون‌های هنری رستمکلا.....	۲۲۱
فصل چهارم: جغرافیای ورزشی رستمکلا.....	۲۲۹
تاریخچه ورزش رستمکلا.....	۲۲۹
ادوار زمانی ورزش رستمکلا.....	۲۳۱
۱- ورزش سنتی و باستانی.....	۲۲۹
۲- ورزش نوین و مدرن.....	۲۳۰
مهم‌ترین رشته‌های ورزشی فعال رستمکلا.....	۲۳۲
الف- رشته ورزشی کشتی.....	۲۳۲
ب- رشته ورزشی فوتبال.....	۲۳۴
ج- رشته ورزشی والیبال.....	۲۳۷
د- رشته ورزشی وزنه‌برداری.....	۲۳۸
ه- رشته ورزشی کاراته.....	۲۳۸
و- رشته ورزشی هندبال.....	۲۳۹

- ز- رشته ورزشی کوهنوردی..... ۲۳۹
- ح- رشته ورزشی اسکیت..... ۲۴۰
- و- رشته ورزش همگانی..... ۲۴۰
- ط- دیگر رشته‌های فعال ورزشی..... ۲۳۹
- ملاحظات در خصوص ورزش رستمکلا..... ۲۴۱
- اماکن ورزشی رستمکلا..... ۲۴۴
- الف- زمین فوتبال آزادی..... ۲۴۴
- ب- دالان سه هزار نفری امام رضا (ع)..... ۲۴۶
- ج- خانه کشتی شهید فرجی..... ۲۴۷

مقدمه:

تاکنون ذیل واژه فرهنگ، تعاریف فراوان و متنوعی ارائه شده است. به هر حال، اما فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، رسوم خلیات و عادات یک جمع، یک جامعه یا مردم ناحیه است و سخن اکنون پیرامون فرهنگ ناحیه رستمکلا است که پس از تأمل فراوان می‌توان آن را در دو بخش مجزا عنوان کرد:

الف- صنایع و محصولات فرهنگی

ب- ارتباطات فرهنگی (انسانی)

با توجه به ظرفیت‌های سترگ و ینها، موجود در باورهای مذهبی (تنها یک نمونه از آن را می‌توان در بی‌شماری تعداد عالمان و مبدان دینی پرورش یافته در دامن پاک و سایه حمایت مردمانی مقید و متدین این ناحیه از یزدان برشمرد) و رسوم و سنن کهن این دیار وجود دارد بایسته است، آن را از منظری خاص و موزون‌تر مورد مطالعه و مدافه و تحقیق قرار دارد. وجود ابنیه چشم‌انداز که در ساین ره‌گار و زمانه‌ها اکنون فرسوده شده‌اند و غنای خود را که مرهون طننازی‌های هنرمندان قلم این زادبوم‌اند، گویاترین گواه و مدلولی بر این ادعایند.

آثار بجا مانده از حضور قالب‌های مختلف هنری با قدمتی به درازای چند قرن من‌جمله اُرسی‌های بکار رفته در حسینیه‌ها و نکایا، کاربرد خلاقانه صنعت ظریف چوب در تکیه سلطانی، ساز نی بیش از سه هزار سال قدمت، مکشوفه از تمدن گوهر

تپه و... همگی نشان از جایگاه ویژه وجود شاخه‌های گوناگون فرهنگ و هنر در این دیار است.

بهره‌گیری هوشمندانه از امکانات طبیعی در خلق و پدید آوردن آثار شکوهمند و نیز استفاده از ظرفیت‌های ناب انسانی منطقه و تلفیق آن با توانمندی مردمان سایر مناطق کشور از نکات بارز این زایش و رویش تاریخی است که در طول اعصار و قرونی طویل تبلور و نمود یافته است.

و همین رنمود خوش‌رنگ و لعاب، زمینه‌ساز و مقوم ساختار فرهنگی این منطقه و توانایی رقابت آن با سایر آثار فاخر هنری و فرهنگی کشور است. از فرهنگ که بگذریم سخن گفتن از ورزش این دیار نیز خود داستانی شنیدنی است که باز ریشه در سنت و آداب دیرین این ناحیه دارد. مورد بهی باشگاه‌های و حضور قدرتمندانه ورزشکاران در رشته‌های مختلف این ناحیه (علیرغم کم وسعتی) در آورده‌گاه‌ها شاهدهی بر این مدعاست.

از دیگر نمادهای توسعه فرهنگی در این ناحیه، رشد کمی و کیفی امر آموزش و تعلیم و تربیت است که به گواه تاریخ و نیز تأییدات اسناد اولین کلاس‌های درس و مدرسه در این ناحیه تشکیل یافته قبل از آنکه مناطق هم‌نوار کلاسی برای آموزش وجود داشته باشد. که امروزه حضور ده‌ها دانشجو در مقاطع مختلف از سطح کاردانی تا مقاطع عالی و نیز ده‌ها فارغ‌التحصیلان از رشته‌های مختلف از دیگر نمایان نظرات ارائه‌شده در بالاست.

در آخر می‌توان اذعان داشت که ناحیه رستمکلا علی‌رغم محدودیت در وسعت به تناسب توانسته است با غلبه بر این محدودیت، در طول تاریخ حداکثر بهره‌گیری و فرصت را جهت توسعه و همه‌جانبه‌زوایای مختلف فرهنگی، مذهبی و... فراهم سازد. کتاب پیش رو، جلد چهارم از مجموعه دوره پنج‌جلدی جغرافیای رستمکلا تحت عنوان جغرافیای فرهنگی است که در چهار فصل با عناوین: اول: جغرافیای مذهبی؛

دوم: جغرافیای فرهنگی؛ سوم: جغرافیای هنری؛ چهارم: جغرافیای ورزشی تدوین شده است.

لازم به ذکر است که این اثر (جغرافیای رستمکلا)، پیشگفتاری به قلم پرفسور کردوانی را به همراه دارد. همچنین برای تدوین و تحریر دقیق تر و علمی آن در تمام فصل ها و حوزه های مختلف جغرافیایی از نظرات، مشاوره و راهنمایی دوازده تن از اساتید متخصص در رشته های فوق در سطح دانشگاه های تهران استفاده شده است امید است این اثر، هرچند ناچیز بتواند بخشی از اطلاعات در امور مذهبی، فرهنگی، آموزشی هنری و ورزشی ناحیه رستمکلا را در اختیار خوانندگان و علاقه مندان محترم قرار داد. و عزیزان خواننده و همچنین همشهری های محترم نیز با ارائه نظرات سازنده و راهنمایی ها، ارزش را بیش از پیش مرهون لطف و عنایت خویش قرار دهند.

انشاء الله

اللهم وفقنا لما تحب و ترضی

محمد علی موظف رستمی

رمضان - ۱۳۹۵